

VOKIETIS LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNO PASAULĖVAIZDYJE

Santrauka

Koks yra *vokiečio* įvaizdis lietuvių akimis, yra nagrinėję etnologai, tautosakininkai, istorikai, kalbininkai. Tačiau šiuo požiūriu dar nebuvo tirtas mūsų didžiausias kalbotyros veikalas – *Lietuvių kalbos žodynas*, į kurį galima žiūrėti kaip į savotišką metraštį, apimantį medžiagą nuo pat mūsų pirmųjų raštų 1547 m. iki 2001 m.

Semantiškai išanalizavus maždaug 650 su *vokiečiu* susijusių iliustracinių pavyzdžių, atsiskleidžia labai išsamus, įvairiapusis vaizdas, kaip lietuviai nuo seniausių laikų iki pat XX a. pabaigos žiūrėjo į savo kartais artimesnius, kartais tolimesnius kaimynus vokiečius. Tas vaizdas susidaro iš informacijos, randamos raštuose, įvairiose tarmėse (visoje Lietuvoje) ir įvairiais laikais. Žinoma, atskiri iliustraciniai sakiniai, užrašyti iš gyvų žmonių lūpų, yra subjektyvūs, neretai emocingi, tačiau jų visuma formuoja vientisą tikslų pasaulėvaizdį. Kad vokiečiai lietuviams buvo puikiai pažįstami, rodo ir didžiulis kiekis *Lietuvių kalbos žodyno* antraštinių žodžių, susijusių su vokiečiais, jų rasta net 52. Šie žodžiai ne tik pavadina su tautybe susijusius dalykus, kai kurie iš jų gali reikšti ir velnią ar grybą, šokį ar meduolį ir kt.

Visų pirma, žodyno duomenimis, vokiečiai buvo priešai. Jie didžiausiais būriais lietuvių puldinėjo nuo seno ir pastarųjų gyvybių negailėjo. Tai buvo daroma pasitelkus įvairiausius ginklus – taranus, durtuvus, šautuvus, granatas, kulkosvaidžius, minosvaidžius, lėktuvus.

Iš tiriamosios medžiagos matyti, kad vokiečiai kariavo ne vien su lietuviais, jų priešai buvo ir prūsai, latviai, estai, rusai, lenkai, anglai, danai, norvegai, belgai, prancūzai, amerikiečiai, vokiečiai kovojo net tarpusavyje. Iš lietuvių su vokiečiais pirmiausia susidūrė Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos gyventojai, vėliau vokiečiai pasklido po visą Lietuvą.

Kaip rodo iliustraciniai sakiniai, vokiečiai, tiek eidami per Lietuvą, tiek jau apsistoję ilgesniam laikui, lietuvius skriaudė – atiminėjo gyvulius, grūdus, pašarus, maistą, į Vokietiją išveždavo medžius, kitą turtą. Jei neatimdavo, tai lietuvių turtą sunaikindavo – namus, tiltus, malūnus sudegindavo, pasėlius sutrypdavo, gyvulius iššaudydavo, išskersdavo, negailėjo nei šunų, nei bičių. Vietinius gyventojus apkraudavo įvairiomis prievolėmis, mokesčiais, išsivarydavo darbams net į Vokietiją, negalėjo nei mažų vaikų, nei paliegusių žmonių.

Todėl lietuviai vokiečių bijojo ir stengėsi jiems nepakliūti po akimis. Vokiečiai lietuviams atrodė žiaurūs, pikti, pasipūtę, išrankūs, melagiai, bet kartais – ir kvaili, nemalonios išvaizdos, dažniausiai nutukę, dideliais pilvais. Negrąži, nesuprantama lietuvių ausiai atrodė ir vokiečių kalba.

LKŽ^e užfiksuota, kad lietuviai, kiek galėjo, užkariautojams vokiečiams priešinosi, ankstesniais laikais su jais aršiai kovėsi, negailėdami savo gyvybių, vėlesniais, kai jiems teko nusileisti, slėpė savo turtą, nepasidavė okupantams bent jau širdyse – vokiečių nekętė, juos niekino, iš jų šaipėsi ir smerkė gentainius, kurie su priešu susidėdavo.

Kita vertus, matė lietuviai ir teigiamus vokiečių bruožus, tiesa, tai liudijiančios tiriamosios medžiagos kur kas mažiau. Vokiečiai buvo ne tik kariai, bet ir amatininkai, prekybininkai, lietuvius supažindinę su kai kuriais iki tol nežinomais dalykais. Jie buvo darbštūs, rūpestingi, kartais ir vaišingi, geru už gerą atsilyginantys, jų moterys buvo gražios

DANUTĖ LIUTKEVIČIENĖ

ir pasipuošusios. Iš LKŽ_e fiksuotos raštų kalbos matyti, kad tai buvo ir mokslininkų, rašytojų, muzikantų tauta.

ESMINIAI ŽODŽIAI: žodynas, semantika, iliustracinis pavyzdys, pasaulėvaizdis, vokietis.

DANUTĖ LIUTKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

danute.liutkeviciene@lki.lt